

«Kaj le govori ta stvar,» si je mislil oče Palud, ki se je malo prej vrnil od oranja, in stopil na prag. In tudi njega se je polotila čudna zadrega, ko je videl tujca skočiti z voza.

«Bog daj, gospodar!»

Ta pozdrav je moža spomnil na gorice in mladega snubača.

«Ali se ne spominjate? Zadnjič se nisva razumela, in tudi dan je bil posebne vrste —» se je smehljaj mladi gost.

«Seve, pa kdo bi vas poznal, saj ste Šonajev? Stopite v hišo na kratek pomenek!»

«Saj zato sem prišel, oče!»

To je slišala Magdica v hram, kjer se je nemirna in drgetaje stiskala v temen kot, in nenadoma se je spomnila pijane babe, ki je blatna in razdrapana šarila okoli zidanice ter pravila malo poprej o veselem gostu, ki ga je oče nagnal s trdimi besedami, da prijezdi po njo in jo odvede s seboj na belem konju. In ko je čez nekaj časa zaslišala očetov glas, ki je vpraševal po njej, si je komaj upala odpreti vrata.

«Magdica, črnošolec je prišel po te, ha-ha!»

Zagledala je znano, drago obličje in rosnih bleščečih se oči se je zgrudila Matiji na prsi.

Dr. Joža Glonar:

Martin Pegius (Pegie, Pegeus) iz Polhovega gradca.

(Iz delavnice »Slovenskega bijografskega leksikona«.)

Za življenjepis tega znamenitega jurista je prvi sistematično zbiral gradivo Radics; na podlagi avtopsije je izkušal sestaviti kolikor mogoče popolno in točno bibliografijo njegovih del in iz del samih poiskati kaj več, kot so o Pegiusu vedeli povedati dotlejšnji njegovi bijografi. Posrečilo se mu je dognati naslove trinajstih del v raznih izdajah. Ker je svoj spis sestavljal na Dunaju, je vestno zabeležil vse izvode, ki se nahajajo v dvorni in vseučilišni knjižnici. Od tam ga je poslal v Ljubljano, kjer je izšel v publikacijah juridičnega društva.¹ Ker se je prej čital na seji društva 6. maja 1864.,² se je pač kdo, najbrž

¹ Martin Pegius aus Krain, ein juridischer Schriftsteller des XVI. Jahrhunderts. Bibliographische Skizze. (Verhandlungen und Mitteilungen der juristischen Gesellschaft in Laibach, II, 1866, 181—194.)

² Ravnotam, str. 197.

Strahl, spomnil dveh možnosti, kje bi se dobil nov material: v ljubljanski licejski knjižnici in v Salzburgu, kjer je bil Pegius nadškofov sindik! V Salzburg se je obrnil Radics sam in je od tam dobil gradiva za dodatke. O tem novem gradivu je Radics osebno poročal v seji juridičnega društva 28. januarja 1865. Sestavljeno je iz sledečih delov: A. Nagrobni kamen; B. Zapiski opata Martina, Pegiusovega sodobnika, v kroniki samostana pri Sv. Petru v Salzburgu; C. Pegiusova dela v študijski biblioteki v Salzburgu in D. v Ljubljani.³

Oba članka — in z njima njih nedostatke in pomote — je vzel za podlago Fridolin Kavčič, ko je v svoji seriji «Znameniti Slovenci» napisal 34. bijografijo «Dr. Martin Virnik (Pegeus, Pegius)».⁴ Kar prinaša novega in od Radicsa različnega, ni vedno srečno: slovenska oblika imena je sicer možna, toda pri Kavčiču ni na nikak način dokumentirana, tako da si smemo misliti, da si jo je Kavčič kratkomalo sam izmislil. Tudi je Radicsevemu iztikanju po licejski knjižnici ušlo nekaj Pegiusovih del, s katerimi lahko v marsičem popravimo Radicseve podatke. Tukaj si sledijo v onem kronološkem redu, ki ga je uvedel Radics in ki se ga v glavnem tudi Kavčič drži:

1. Einstandtrecht, In Latein Ius protomiseos, congrui vel retractus, Ingolstatt, Alexander und Samuel Weissenhorn, 1567, ki ga ima licejka v dveh izvodih: sign. 6.892 adl. in 17.955 adl. Prvega izvoda Radics ni opazil, dasi citira zbornik 6892 in njegove adligate, med katerimi pa so «Tyrocinia» naravnost dodatek «Einstandrechtu», naveden na njegovem naslovu! Drugi zbornik pa mu sploh ni prišel v roke, ker njegov prvi spis, Pegiusa nemški prevod Justinijanovega kodeksa, kajpada ni katalogiziran pod «Pegius», in ker njegovih pet adligatov — vse sami tiski Pegiusovih del — sploh ni katalogiziranih! Oba izvoda imata ponatisnjen uvod, čigar kronološki podatek je imel smisel samo v drugem izvodu, kar nam kaže, da imamo pred seboj samo goli ponatisk razširjene, druge izdaje. Med salzburškimi eksemplarji pod št. 5) navedeni adligat: «Sondersbuch vom vorbehaltenen Wiederkaufen» je tega spisa četrta knjiga, toda drugačne izdaje. Ker Radics naše izdaje nima, manjka seveda tudi pri Kavčiču. V vrsti izdaj bi bila tretja in je doslej sploh bila neznana.

2. Dienstbarkhaiten 1567, drugi ljubljanski izvod, adligat k prevodu Justinijanovega kodeksa, sign. 17.955. Izdaje nima niti Dunaj

³ Nachtrag zur Biographie des Juristen Pegius. (Verhandlungen und Mitteilungen. 217—220.)

⁴ Ljubljanski Zvon, 1895, 412—416.

niči Salzburg; prvega (6.892 adl.) je Radics sploh videl šele v Ljubljani, dotlej mu je bila znana ta izdaja samo iz Richterjevega člančiča.⁵ Latinska predloga tega dela, torej njega prava, prva izdaja iz l. 1557., ki jo po Valvazorju (VI, 347) citira Pohlin in po obeh Radics, do danes biblijografsko še ni izpričana in pač menda ni nikdar eksistirala. Zelo zgovorni naslov prve, nemške izdaje iz leta 1558. ne daje za njeno existenco nikake podlage. Ves značaj Pegiusovega dela pa je naravnost tak, da govori zoper latinsko izdajo. Pegiusu je vedno pred očmi «der gemeyn Mann» s svojimi težavami in naravnost zoper splošno tendenco njegovega literarnega dela bi bilo, če bi delo tako eminentne praktične važnosti napisal v latinščini: saj ni bilo sestavljeno za učene juriste, ampak za neuke lajike. Praktična stran njegovega pisateljevanja se vidi na velikem številu izdaj njegovih spisov in odseva iz dejstva, da so starejši bijografski zborniki o njem tako redkobesedni, če ga naravnost ne ignorirajo. M. Adama «Vitae Germanorum Iureconsultorum et Politicorum», Heidelberg, 1670, ne poznajo njegovega imena, tudi debeli Freherjev «Theatrum virorum eruditione clarorum», Norimbergae, 1688, ga nima. Mož jim je bil očitno premalo — učen! Izdaja iz leta 1557. je pri Valvazorju nastala na sledeči način: Valvazor je imel pred seboj izdajo iz leta 1560., ki ima, kakor vse druge, ponatisnjeno tudi dedikacijo prave prve izdaje z datumom 19. januarja 1557. Iz besed naslova in dedikacije je sklepal, da je delo prevedeno iz latinščine. Datum dedikacije je vzel za datum prve objave, «Dienstbarkeiten» pa po svoje nazaj polatinil v «Liber de servitutibus». — Zakaj je Kavčič izpustil pri Radicsu pod 4) navedeno izdajo iz leta 1718., je popolnoma neumljivo; saj je Radics vendar jasno zapisal, da se ta izdaja nahaja v vseučiliški knjižnici na Dunaju! Ravno tako neumljivo je tudi, zakaj je izpustil ljubljanski eksemplar izdaje v Ingolstadt 1614, ki ga Radics v dodatku vendar citira! Sploh se Kavčič dela, kakor da ne pozna tega Radicsevega dodatka, ki ga je naravnost prevzel, kar se mu dá dokazati tudi na nerodnosti prevoda.⁶ Radicsevo študijo citira nejasno, samo z letnikom in številko zvezka, poleg pa navaja med lastnimi viri «Pismeno poročilo iz Solnograda», ki pa ga je dobil in priobčil že Radics, in ne on! Tako imamo pri Kavčiču štiri ponatiske tega dela, v resnici pa je že Radicsu bilo znanih šest!

⁵ Hormayrjev «Archiv», XVIII, 567.

⁶ «Sein Wappenschild mit einem geflügelten Drachen» je poslovenil: «grbni ščit, ki je z nekakim zmajem okrašen»! Očitno predloge ni razumel.

3. De iure emphyteutico. Ingolstat. 1566. Radicsu neznana izdaja, sign. 17.955 adl., popolnoma konformna z izdajo iz 1567, ki je Radics tudi ni našel, dasi je imel zbornik adligatov (6892) v rokah, ker ga v dodatku citira. Po datumu dedikacije stavi Valvazor to delo v l. 1557. in po njem tudi Pohlin; Radics je tokrat nekoliko previdnejši in ne poudari, da bi bila izdaja z letnico tiska 1558 že druga. V resnici je prva; njej jih je sledilo, kolikor vidimo danes, še čvetero. V Radicsevem članku in dodatku imamo zabeležene tri, Kavčič je notiral samo prvo!

4. De iure et privilegiis dotium. Ingolstat 1567. To izdajo, ki jo je Radics izprva poznal samo iz Valvazorja (in Pohlina), je dobil za dodatek naznanjeno iz Salzburga in si jo je v licejki tudi lahko ogledal. Tako je konstatiral štiri različne izdaje, ki jih je Kavčič vestno prenesel v svoj elaborat.

6. Tyrocinia consiliorum. Edina Pegiusova juridična knjiga, spisana v latinskem jeziku, ker obsega petnajst strokovnjaških mnenj, ki jih je izdal ob raznih slučajih. Posvetil jo je kranjskim deželnim stanovom in sploh oblastnikom kranjske dežele, da bi se ne zdelo, da je nehvaležen umrl, ne da bi se spomnil svoje domovine. — Izdajo iz leta 1567. je Radics dobil sporočeno iz Salzburga in jo je v ljubljanski licejki dobil tudi v roke; ušel pa mu je drugi izvod s sign. 17.955 adl. V tem slučaju se Kavčič ni okoristil s podatki Radicsevega dodatka: Radics je dognal na ta način dvoje različnih izdaj tega dela, Kavčič ve poročati samo o eni.

8. Codex Iustiniani. Das ist, Grossbuch der rechtlichen Satzungen. Ingolstatt. Alexander vnd Samuel Weissenhorn. 1566. Folio. Obsega poleg naslovnega lista še en list predgovora, osem listov registra in 192 z rimskimi številkami štetih listov teksta. Ta prvi nemški prevod Justinijanovega kodeksa so med onimi, ki so pisali o Pegiusu, le redki imeli v rokah. Očividno je velika redkost. Nemški Pegiusov bijograf Günter pravi v «Allgemeine deutsche Biographie» (XXV, 318), ki jo je izdala bavarska akademija znanosti, o Pegiusu: «Er soll sogar eine Übersetzung des Justinianischen Codex angefertigt haben», dasi je že v XVIII. stoletju izdaja tega prevoda bila biblijografom znana.⁷ Pravilen naslov je prinesel Radics v dodatku po salzburškem eksemplarju; ljubljanski eksemplar mu ni prišel pred oči. Vendar pa bi že iz naslova, ki mu je bil sporočen iz Salzburga, lahko videl, da mora v dodatku popraviti število Pegiusovih del, ki jih je našel v prvem članku.

⁷ Prim. J. F. Degen: Versuch einer vollständigen Litteratur der deutschen Übersetzungen der Römer. Altenburg, 1794. I, 259.

Tam je namreč zapadel v isto napako, v katero so zapadli vsi, ki so naštevali Pegiusova dela, ne da bi jih imeli v rokah. Radics našteva tam po Richterju — pri katerem se ta napaka, kolikor vidim zdaj, prvič pojavi — sledeči dve Pegiusovi deli: «8. Deutscher Codex Iustiniani. Fol. Ingolstadt 1566. (Jöcher l. c. Richter bei Hormayr l. c.)» in «9. Codex der rechtlichen Satzungen. Fol. Ingolstadt. 1566. (Richter bei Hormayr l. c.)» Treba samo primerjati ta dva naslova z našim, pravilnim naslovom, pa se takoj vidi, da imamo tukaj isto delo dvakrat šteto vsakokratnega naslova. V tem je Radicsu sledil tudi Kavčič!

Delo samo pa je tudi za Pegiusa samega nenavadno značilno. Med nemškimi juristi je prvi, ki je v tako velikem obsegu izkušal ustreči praktičnim potrebam neizobraženega občinstva, ki se v raznih pravnih poslih ni moglo posluževati latinsko pisanih juridičnih knjig, ker jih ni razumelo. O tem svojem namenu govori večkrat v uvodih svojih knjig. V nemškem tekstu pa je juridične formule vedno citiral v latinščini in to svojo, kakor pravi, zanj in za čitatelja nerodno prakso,⁸ tudi motiviral. Uspeh, ki ga je dosegel s svojimi nemškimi priročniki, pa mu je dal poguma, da je začel prevajati tudi pravne vire. Povod za to njegovo «nacionalno» delovanje med Nemci lahko izvira iz raznih korenin: deloma sta Lutrova praksa in nauk, ki sta nemško knjigo začela nacionalizirati, deloma so tega vzrok opazovanja za časa njegove advokatske prakse na Bavarskem, mogoče pa tiče globoko za tem spomini na njegovo otroško mladost, ko je kot sirota iz Polhovega gradca prišel v ljubljanske šole in videl, da se vsa znanost uči v jeziki, ki jih «der gemein mann» ne razume.

Pod št. 11. in 12. citira Radics po Richterju dvoje knjig v raznih izdajah, ki jih tudi Richter ni imel v rokah, ki pa so očitno samo deli «Einstandrechta», kar smo ob priliki salzburškega «Sonderbucha» konstatirali že zgoraj pod št. 1. Kavčič navaja po Radicsu tudi ti dve knjigi, toda pod št. 10. in 11., ker je brez pametnega razloga prevrgel kronološki red izdaj Pegiusovih del, ki se ga Radics drži.

Kot 13. delo Pegiusa navaja Radics sledeče: «Tractatus iuridicus de iure canum oder Hunderecht... beygefügt das Recht der Tauben und der Hühner. Frankfurt und Leipzig. 1719.» Da je to delo brez navedenega imena pisatelja in z letnico 1719 pripisal Pegiusu, motivira Radics s tem, ker je v katalogu dunajske vseučiliške knjižnice pripisano Pegiusu, kakor Radics sodi, «ganz mit Recht».

⁸ De iure emphyteutico, list III a.

Toda ta juridični humoristikum pač ni njegov. Zoper to govori ne samo dejstvo, da imamo to delo izpričano samo v eksemplarju, ki je izšel več kot sto let po Pegiusovi smrti, tudi njegov humoristični značaj je Pegiusovemu delu popolnoma tuj. Tradicija, ki ga pripisuje Pegiusu, je seveda že mnogo starejša; najprej se, kolikor vidim danes, pojavi v Zedlerju,⁹ ki pripisuje Pegiusu kar dvoje izdaj takega dela, in sicer: 1. «Juristische Ergötzlichkeiten vom Hunderechte. Frankfurt 1725» in pa 2. «Hunde- Tauben- und Hühnerrecht. 1728.» Konfuzni Zedlerjevi bibliografski podatki so — z eno izjemo — dobesedno prevzeti v «Neu- vermehrtes Historisch- und Geographisches Allgemeines Lexicon. 3. Aufl. Basel. 1744.» Značilno je, da jih Jöcher, ki se je za Pegiusa sam potrudil, ni kratkomalo prevzel; kar podaja on, je sicer malo, a vseskozi zanesljivo. Kavčič je seveda Radicsu v tem slepo sledil.

Nepopolni, kakor o njegovih knjigah, so tudi podatki o njegovem življenju. Radics je po Richterju prevzel nedokumentirani podatek, da je bil Pegius rojen v Ljubljani, iz Thalnitscherjeve «Bibliotheca Labacensis publica» pa je V. Steska¹⁰ dodal še letnico rojstva 1508. Proti temu pa govori jasno besedilo nagrobnega spomenika, ki si ga je dal Pegius postaviti sam in v katerem se imenuje «von pillichgräczs».

Naravnost zagonetni pa so podatki o njegovi smrti. Za njih imamo dva avtentična vira. Prvi je nagrobni kamen, ki ga je dal za sebe in svojo družino postaviti Pegius sam in ki je še danes ohranjen v zidu kapelice sv. Margarete na pokopališču pri Sv. Petru v Salzburgu. Datum Pegiusove smrti ni izpolnjen, pač pa stoji na spomeniku, da je njegova žena Katarina Lobenstein umrla 17. maja leta 1584. in sledeči distih:

Vixit honesta Deo, vivat nunc cespite vivo
Tecta, mihi sex quae pignora chara tulit.

Iz tega sledi, da je Pegius umrl pozneje in da ni potem nihče poskrbel za to, da bi se na kamnu vstavil datum njegove smrti. Z drugim, sodobnim virom postane vprašanje le še bolj zamotano. Pegiusov vrstnik, opat pri Sv. Petru v Salzburgu, je k letu 1593. v kroniki samostana zapisal sledeče: «Bil je tukaj v Salzburgu neki Martin Pegius, po rojstvu Dalmatinec, doktor vsega prava, izredno vešč latinščine, grščine in hebrejščine, nadškofov sveto- valec, nenavadno učen in zelo spoštovan mož, celo pri nadškofih»

⁹ Universal-Lexicon, XXVII, 99.

¹⁰ Izv. muz. dr. za Kranjsko, 1900, 160.

zelo priljubljen, ki so ga leta 1581. pripeljali z ženo vred na salzburški grad in tam zaprli, dokler nista oba umrla. Govorilo se je, da se je dal podkupiti¹¹ in da je mnogokrat varal zaupanje in ravnal krivo zoper dolžnosti svojega stanu. In ker se je pečal tudi z matematiko, sta se oba z ženo vdala magiji.¹² Doktorja so pokopali na pokopališču pri Sv. Petru. Njegovo ženo pa so kakor kako zloglasno žensko v tihi noči prenesli k Sv. Boštjanu in jo tam zagrebli zunaj pokopališča. Temu Pegiju je bil naš samostan dolžan 630 fl., ki si jih je bil od njega izposodil naš opat Andrej; ostanek tega dolga je nadškof Wolfgang Theodorich 4. aprila samostanu blagodušno odpustil in pozneje vrnil dolžno pismo.» Podatkov teh dveh virov ni na noben način mogoče spraviti v sklad; posebno težavo nam dela dejstvo, da sta sodobna, saj je med obema časovne razlike komaj kakih devet let! Dokler teh virov ni mogoče na licu mesta kontrolirati in dokler se nam ne odprejo novi, n. pr. arhiv salzburške nadškofije, ne dobimo iz njih — razen množice ugank — drugega zanesljivega podatka, ko da je Pegius umrl v visoki starosti med leti 1584. in 1593.

Sodobniki so o Pegiusu precej redkobesedni. Freymonov «Elenchus omnium auctorum, qui in jure ad nostram usque aetatem claruerunt. Francofurti ad M. 1585» ga niti ne omenja, «Collectio in unum corpus omnium librorum, qui in nundinis Francofurtensibus ab anno 1564. usque ad nundinas autumnales anni 1592. venales extiterunt. Francofurti. 1592» II, 245 ga imenuje tudi «Pogius» in omeni troje njegovih del, med katerimi ni nobeno neznan. Valvazor pravi o njem, da «ga še danes razni juristi citirajo», za kar lahko služijo kot dokaz eksemplarji ljubljanske licejske knjižnice. Sign. 6892 nosi rokopisno opazko «Sum Gabrielis Lucantschitsch I. V. Dris. Anno 1660» in tiskani «Ex Libris Joannis Hieronymi Marzina de Merzenhaimb ad Hochenpass in Cronaberg, J. U. D. Caes. Regii Fiscii»; sign. 17.615 tiskani «Ex Lib. Joannis Stephani Florianschitsch de Grienfeldt. J. V. D.», sign. 17.955 pa rokopisni notici «Ex Libris Joannis Andree Prandtauer, J. U. D. Anno 1665» in «Jonas Freyherr von Wälfristorff, den 2. August 1649.»

¹¹ Radics je n. n. m. «muneribus corruptum» prevedel: «durch die Ehrenstellen, die er bekleidet, corrumpiert». Drugošolček!

¹² Res je izdal Pegius leta 1570. svoj astrološki «Geburtsstundenbuch», kar pa v oni dobi ni bilo nič nenavadnega. Sicer bi ga ne bil posvetil proštu v Reichenhallu!